

Aleksandra Partyk

dr, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

ORCID: 0000-0003-3196-6601

apartyk@afm.edu.pl

Instytucja zgłaszania zastrzeżeń do protokołu po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego

Wprowadzenie

Nowelizacja polskiego Kodeksu postępowania cywilnego, która weszła w życie 7 listopada 2019 r., stanowiła jedną z najbardziej gruntownych zmian prawa procesowego od wielu lat. Ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw wprowadzono do polskiego porządku prawnego szereg zmian, które znacząco przeobraziły model polskiego postępowania cywilnego. Jak zwykle bywa w tego rodzaju przypadkach, część zmian w prawie została oceniona przez praktyków i teoretyków prawa pozytywnie, podczas gdy inne rozwiązania skrytykowano¹. Symptomatyczne dla znowelizowanych reguł procesowych jest znaczne poszerzenie kręgu negatywnych konsekwencji dla stron (zwłaszcza reprezentowanych przez zawodowych pełnomocników), jeśli podejmowane przez nie czynności procesowe nie spełniają wymagań określonych prawem². Niewątpliwie w znowelizowanym modelu postępowania cywilnego

¹ Zob. N. Boluk, B. Karolczyk, *1.4. Co dalej? Podsumowanie*, [w:] *Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów*, red. B. Karolczyk, Warszawa 2020 (SIP LEX, wersja elektroniczna); *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1–2, red. T. Zembrzusi, WKP 2020 (SIP LEX, wersja elektroniczna). Zob. też: A. Partyk, *Should the same judge hear over again a case when it is referred back for reconsideration? Comments on new version of article 386 § 5 of Polish Civil Procedure Code*, „Journal of Legal and Administrative Studies” 2019, vol 2, p. 8.

² Zob. A. Tomaszek, *Nowe powinności adwokackie po nowelizacji procedury cywilnej*, „Palestra” 2019, nr 11–12, s. 36–37.

go ustawodawca stawia wyższe wymagania stronom reprezentowanym przez profesjonalnych pełnomocników, co uzasadnione jest przede wszystkim koniecznością usprawnienia postępowania cywilnego. Założenie to zasługuje co do zasady na pozytywną ocenę, aczkolwiek niektóre konkretne regulacje mogą budzić kontrowersje.

Niniejsze opracowanie obejmuje tematykę jednej z takich instytucji, tj. zastrzeżeń do protokołu, które dotyczą uchybień sądu w kwestii przepisów postępowania. Uregulowania w tym przedmiocie uległy istotnym zmianom wskutek wskazanej wyżej nowelizacji, stąd warto podjąć próbę analizy funkcjonowania tej instytucji w nowym kształcie. Tematyka ta jest o tyle istotna z praktycznego punktu widzenia, że zgłoszenie zastrzeżenia do protokołu niejednokrotnie stanowi warunek konieczny podniesienia określonego zarzutu w środku zaskarżenia wnoszonym od zapadłego w sprawie orzeczenia. Jednocześnie zgłaszanie zastrzeżeń do protokołu może wpływać na efektywność postępowania, skoro pozwala sądowi od razu dostrzec popełnione błędy procesowe, które może wyeliminować, a dzięki temu istnieje szansa, że w sprawie nie powstanie konieczność procedowania po raz kolejny, do czego mogłoby dojść, gdyby w toku kontroli instancyjnej orzeczenie sądu zostało uznane za dotknięte poważnymi błędami o charakterze formalnym³.

Instytucja zastrzeżenia do protokołu uregulowana została w art. 162 k.p.c. Zgodnie z obecnym brzmieniem art. 162 § 1 k.p.c. strona powinna zwrócić uwagę sądu na uchybienie przepisom postępowania, wnosząc o wpisanie zastrzeżenia do protokołu. Zastrzeżenie można zgłosić najpóźniej na kolejnym posiedzeniu. W świetle art. 162 § 2 k.p.c. stronie zastępowanej przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej, która zastrzeżenia nie zgłosiła, nie przysługuje prawo powoływania się na to uchybienie w dalszym toku postępowania. Skutku tego nie niweczy wypowiedzenie lub cofnięcie pełnomocnictwa. Jednocześnie na podstawie art. 162 § 3 k.p.c. przepisu § 2 nie stosuje się, gdy chodzi o przepisy postępowania, których naruszenie sąd powinien wziąć pod rozważenie z urzędu, lub gdy strona uprawdopodobni, że nie zgłosiła zastrzeżeń bez swojej winy.

Najogólniej rzecz ujmując, wskazana instytucja polega więc na tym, że strona, która nie zgłosi w toku postępowania zastrzeżenia do protokołu w związku z dostrzeżonym naruszeniem przez sąd przepisów postępowania, nie może powoływać się na to uchybienie proceduralne w dalszym toku sprawy, w szczególności w środkach zaskarżenia. Innymi słowy: strona dostrzega-

³ K. Weitz, *O znaczeniu zastrzeżeń stron zgłaszanych do protokołu rozprawy na podstawie art. 162 k.p.c.*, „Palestra” 2006, nr 1–2, s. 220–222.

jąca uchybienie sądu, powinna zgłosić je sądowi w toku postępowania, tak by mógł on dokonać ewentualnej zmiany swojej decyzji procesowej, a jeśli strona tego nie uczyni, utraci możliwość późniejszego zarzucania sądowi tych naruszeń norm proceduralnych⁴. Rygor ten nie jest jednak bezwarunkowy. W szczególności nie znajduje on zastosowania w przypadku uprawdopodobnienia przez stronę, że nie ponosi winy w niezgłoszeniu zastrzeżenia, a także w odniesieniu do uchybień proceduralnych, które powinny być brane pod uwagę przez sąd z urzędu.

Przepis art. 162 k.p.c. został znacząco zmodyfikowany na skutek nowelizacji z dnia 4 lipca 2019 r. W poprzednim stanie prawnym strony, na podstawie art. 162 k.p.c., mogły w toku posiedzenia, a jeżeli nie były obecne, na najbliższym posiedzeniu zwrócić uwagę sądu na uchybienia przepisom postępowania, wnosząc o wpisanie zastrzeżenia do protokołu. Stronie, która zastrzeżenia nie zgłosiła, nie przysługiwało prawo powoływania się na takie uchybienia w dalszym toku postępowania, chyba że chodziło o przepisy postępowania, których naruszenie sąd powinien wziąć pod rozwagę z urzędu, albo strona uprawdopodobniła, iż nie zgłosiła zastrzeżeń bez swojej winy⁵. Dokonując nowelizacji, ustawodawca zdecydował się na dokonanie podziału art. 162 na trzy paragrafy. Sama instytucja zastrzeżenia do protokołu z jednej strony zyskała charakter *quasi*-obligatoryjny, co znalazło odzwierciedlenie w zastąpieniu wyrażenia „strony mogą” sformulowaniem „strona powinna”, aczkolwiek – jak się zdaje – nie ma to istotnego znaczenia praktycznego. Z drugiej strony praktyczna waga zastrzeżeń do protokołu, przejawiająca się w utracie prawa do powoływania się na „niewytknięte” uchybienie przepisom postępowania w dalszym toku postępowania, została ograniczona do tych przypadków, w których strona korzysta z profesjonalnego zastępstwa procesowego. W obecnym stanie prawnym, odmiennie niż przed nowelizacją, rygor utraty prawa powoływania się w dalszym toku postępowania na uchybienia sądu odnosi się bowiem wyłącznie do strony zastępowanej przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej. Zmianie uległ również termin, w którym zastrzeżenie należy zgłosić. Co istotne skutku tego nie niweczy wypowiedzenie lub cofnięcie pełnomocnictwa. O ile w poprzednim stanie prawnym należało uczynić to w toku posiedzenia, podczas którego doszło do uchybienia przepisom postę-

⁴ A. Partyk [w:] T. Partyk, *Proces cywilny. Sprawa o odszkodowanie i zadośćuczynienie. Od wniesienia pozwu do prawomocnego zakończenia postępowania*, red. A. Partyk, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 122.

⁵ K. Weitz, *op. cit.*, s. 217–223. Zob. też: J. Parafianowicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 478–479.

powania, a jedynie w przypadku nieobecności strony – na najbliższym posiedzeniu, o tyle *de lege lata* zastrzeżenie może zostać wniesione najpóźniej na kolejnym posiedzeniu. Zachowano natomiast normę, zgodnie z którą mimo braku zgłoszenia zastrzeżenia do protokołu możliwe jest powoływanie się na uchybienie przepisom postępowania, których naruszenie sąd powinien wziąć pod rozwagę z urzędu lub gdy strona uprawdopodobni, iż nie zgłosiła zastrzeżeń bez swojej winy.

Analiza zmienionego brzmienia art. 162 k.p.c. skłania do stawiania pytań o to, czy ustawodawca przeobraził tę instytucję we właściwy sposób, częściowo łagodząc jej rygoryzm. Co do zasady skutkiem niezgłoszenia przez stronę reprezentowaną przez zawodowego pełnomocnika zastrzeżenia do protokołu w przedmiocie dostrzeżonych uchybień sądu jest to, że strona ta poniesie konsekwencje tego stanu rzeczy. Czy jednak strony powinny taką odpowiedzialność ponosić, jeśli następczo wypowiedziały lub cofnęły pełnomocnictwo? Odpowiedź na to pytanie nie jest jednoznaczna, biorąc pod uwagę rudymenarną gwarancję prawa strony do rzetelnego procesu. Niewątpliwie zasada *fair trial* zakłada, że każda ze stron powinna móc dysponować takimi instrumentami, jakie dają jej najlepsze gwarancje przedstawienia w procesie swoich racji. Stąd celem niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytanie, czy *de lege lata* instytucja zastrzeżenia do protokołu nie wiąże się ze zbyt daleko idącymi restrykcjami dla stron reprezentowanych przez zawodowych pełnomocników. W niektórych przypadkach obecne brzmienie art. 162 k.p.c. może uniemożliwić stronie skuteczne zgłaszanie zarzutów co do uchybień sądu, o ile jej pełnomocnik nie zgłosił w odpowiednim terminie zastrzeżenia do protokołu, nawet jeśli strona ta następczo przestanie korzystać z reprezentacji procesowej. Należy również odpowiedzieć na pytanie, czy różnicowanie skutków niezgłoszenia zastrzeżenia w zależności od tego, czy strona działa w procesie samodzielnie bądź nie, nie narusza fundamentalnej zasady równości wobec prawa.

Istota zastrzeżeń do protokołu

W literaturze wskazuje się, że art. 162 k.p.c. powinien być traktowany jako przejaw dążenia do stanu, w którym postępowanie jest właściwie prowadzone⁶. Na strony nakładany jest więc obowiązek bieżącego śledzenia poczynañ sądu i zgłaszania mu dostrzeżonych uchybień proceduralnych, by móc na bieżąco eliminować ewentualne nieprawidłowości. Jak już wcześniej wska-

⁶ S. Janas, *Ciężar dążenia do prawidłowego przebiegu postępowania (art. 162 k.p.c.) jako ciężar procesowy*, „Polski Proces Cywilny” 2015, nr 1, s. 67. Zob. też K. Weitz, *op. cit.*, s. 220–221.

zono, kwestia ta ma istotny wymiar praktyczny, gdyż od zgłoszenia (bądź nie) zastrzeżenia do protokołu zależeć może pomyślny dla strony wynik postępowania. W określonych sytuacjach ustawodawca uzależnił skuteczność powoływania się w dalszym toku postępowania na błędy sądu od tego, czy strona (reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika) we właściwym terminie zgłosiła zastrzeżenie do protokołu. Co do zasady wskazany przepis nakłada na strony działające z zawodowymi pełnomocnikami obowiązek nieustannego czuwania nad przebiegiem postępowania pod rygorem sankcji utraty prawa do powoływania się na określone uchybienia sądu.

Instytucję zastrzeżeń do protokołu wprowadzono do Kodeksu postępowania cywilnego już na samym początku obowiązywania tej ustawy. Jak zaznaczono w literaturze, przepis art. 162 k.p.c. stał się jedną z kluczowych regulacji w procesie cywilnym, gdy ustawodawca wzmocnił zasadę kontradyktoryjności⁷. Na przestrzeni pierwszego półwiecza od wejścia Kodeksu postępowania cywilnego w życie art. 162 tegoż Kodeksu obowiązywał w niezmiennym brzmieniu, które uległo modyfikacji dopiero na podstawie wyżej wskazanej nowelizacji z dnia 4 lipca 2019 r.

Jak zostało to już wyżej zasygnalizowane, negatywne konsekwencje przewidziane w tym przepisie w obecnym stanie prawnym osiągnąć mogą wyłącznie tej strony, która zastrzeżenia do protokołu nie zgłosiła, jeśli była ona reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika (chyba, że ma miejsce wyjątkowy przypadek z art. 162 § 3 k.p.c.). Zmienił się również termin, w którym takie zastrzeżenie może zostać zgłoszone. Obecnie bowiem można zgłosić najpóźniej na kolejnym posiedzeniu, niezależnie od tego, czy strona brała udział w posiedzeniu, na którym miało dojść do dostrzeżonego uchybienia proceduralnego. Rozwiązanie to niewątpliwie działa na korzyść stron.

Wskazane zmiany legislacyjne nie zmieniły samej istoty instytucji zastrzeżenia do protokołu i jej zasadniczego celu. W dalszym ciągu art. 162 k.p.c. realizuje założenie mobilizowania stron do zgłaszania dostrzeganych błędów sądu po to, by mogły one zostać odpowiednio wcześniej poprawione⁸. Jak wyjaśnił Sąd Apelacyjny w Poznaniu w wyroku z dnia 2 października 2019 r. w sprawie I AGa 364/18⁹, celem unormowania zawartego w art. 162 k.p.c.

⁷ H. Pietrkowski, *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Lexis-Nexis, Warszawa 2010, s. 145.

⁸ M. Strus-Wołos, *Przepis art. 162 k.p.c. okiem praktyka*, „Przegląd Sądowy” 2016, nr 7–8, s. 104. Zob. też: M. Sekuła-Lelono, *Zgłoszenie zastrzeżenia na podstawie art. 162 k.p.c. na uchybienia przepisom postępowania*, [w:] *Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, red. T. Ereciński i in., Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 545.

⁹ LEX nr 2784565.

jest, by sąd mógł usunąć skutki naruszenia przepisów postępowania. Zwraca się przy tym w judykaturze uwagę, że skuteczne sformułowanie zarzutu w trybie art. 162 k.p.c. ma umożliwić sądowi zorientowanie się, na czym uchybienie polega, oraz wszczęcie postępowania naprawczego, o ile w istocie uchybienie występuje¹⁰. Norma art. 162 k.p.c. to swoiste antidotum na nielojalność stron, które – świadome zaniedbań lub błędów sądu – mogłyby przemilczeć ich dostrzeżenie w toku postępowania w danej instancji, by podnieść je dopiero w składanym środku odwoławczym. W szczególności w wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 18 lutego 2020 r. w sprawie I ACa 618/19¹¹ podkreślono, że celem regulacji zawartej w art. 162 k.p.c. jest zapobieżenie nielojalności procesowej przez zobligowanie stron do zwracania na bieżąco uwagi sądu na uchybienia procesowe w celu ich niezwłocznego wyeliminowania i niedopuszczenia do celowego tolerowania przez strony takich uchybień z zamiarem późniejszego wykorzystania ich w środkach odwoławczych. Niewątpliwie konstrukcja art. 162 k.p.c. uzupełnia obowiązek działania przez strony i uczestników postępowania w sposób lojalny (art. 3 k.p.c.). Warto jednocześnie wskazać na trafne zapatrywanie wyrażone w wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 22 czerwca 2018 r., V ACa 511/17¹², w świetle którego o naruszeniu przez sąd art. 162 k.p.c. można mówić w tych tylko wypadkach, w których sąd odwoławczy bada zarzuty naruszenia prawa procesowego mimo braku zastrzeżenia, o jakim mowa w art. 162 k.p.c., lub gdy zastrzeżenie to nie spełnia stawianych mu wymogów albo gdy sąd ten odmawia zbadania zarzutów, choć złożone zastrzeżenie było prawidłowe. Z kolei w wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie I ACa 216/18¹³ zaakcentowano, że aby przepis art. 162 k.p.c. był skuteczny i prowadził do rzeczywistej realizacji założonych celów, musi przewidywać rygor utraty możliwości powoływania się w dalszym toku postępowania na wskazane w nim zarzuty. W przeciwnym wypadku strony pozostawiałyby sobie możliwość ich podniesienia np. dopiero w apelacji, mogąc w sposób zamierzony (o ile pozostaje to w ich interesie) przedłużać tok postępowania sądowego. Analizowana norma prawna w znacznym stopniu ogranicza możliwość takiego postępowania.

Niewątpliwie w tych przypadkach, w których strona dostrzeża uchybienia sądu, powinna ona przede wszystkim jednoznacznie zgłosić zastrzeżenie do protokołu, wskazując na zauważony mankament procesu decyzyjnego sądu.

¹⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 23 stycznia 2019 r., I ACa 1247/17, LEX nr 2668793.

¹¹ LEX nr 2978291.

¹² LEX nr 2516020.

¹³ LEX nr 2716764.

Jeżeli zastrzeżenie nie zostanie wyraźnie zgłoszone przez stronę i wpisane do protokołu, nie wywoła ono swojego skutku¹⁴. Zarazem strona zgłaszająca zastrzeżenie powinna uzasadnić swoje stanowisko, tj. wyjaśnić, z jakich względów uznaje określone działanie sądu za błędne. W tym kontekście bezwzględnie wymaga się wskazania określonych, konkretnych regulacji prawnych, które sąd miał uchybić¹⁵. Sąd powinien bowiem uzyskać jednoznaczny komunikat od strony, że w jej ocenie doszło do obrazy właściwych (wskazanych przez zgłaszającego zastrzeżenie) przepisów procesowych, co może skłonić sąd do zmiany decyzji procesowej¹⁶. Innymi słowy, brak przytoczenia konkretnego przepisu postępowania i ograniczenie się do żądania wpisania zastrzeżenia w trybie art. 162 k.p.c. jest niewystarczające i nie spełnia wymogów określonych tym przepisem¹⁷. Jak wcześniej wskazano, zastrzeżenia powinny być zgłaszane w określonym przedziale czasu, gdyż spóźnione są bezskuteczne. Prawidłowo zgłoszone zastrzeżenia dają stronie nieskrępowaną możliwość powoływania się na dalszym etapie postępowania na uchybienia sądu – i to bez względu na ich rangę (istotność)¹⁸.

Skutki niezgłoszenia zastrzeżenia do protokołu

Jak wprost wynika z art. 162 § 2 k.p.c., niezgłoszenie w terminie zastrzeżenia do protokołu przez stronę zastępowaną przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej skutkuje tym, że nie przysługuje jej prawo do powoływania się na to uchybienie w dalszym toku postępowania. Zasada ta znajduje zastosowanie, nawet jeśli *ex post* dojdzie do wypowiedzenia lub cofnięcia pełnomocnictwa. Ustawodawca przyjął jednocześnie, że regulacja z art. 162 § 2 k.p.c. jest wyłączona, jeśli zastrzeżenie miałoby dotyczyć przepisów postępowania, których naruszenie sąd powinien wziąć pod rozwagę z urzędu, lub gdy strona uprawdopodobni, że nie zgłosiła zastrzeżeń bez swojej winy.

Dla oceny omawianej regulacji kluczowe jest ustalenie, jakiego rodzaju naruszenia przepisów podlegają badaniu przez sąd z urzędu i nie muszą być zgłaszane przez strony pod rygorem utraty prawa do powoływania się na nie w dalszym toku postępowania.

¹⁴ H. Pietrkowski, *op. cit.*, s. 146.

¹⁵ Por. M. Sekuła-Leleno, *op. cit.*, s. 550.

¹⁶ Zob. szerzej wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 26 lipca 2018 r., I ACa 312/17, LEX nr 2564268.

¹⁷ Tak słusznie wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 30 marca 2017 r., V ACa 568/16, LEX nr 2770816.

¹⁸ J. Turek, *Czynności dowodowe sądu w procesie cywilnym*, Zakamycze, Kraków 2003, s. 209.

W obecnym stanie prawnym, jak wynika z art. 202 k.p.c., okoliczności, które uzasadniają odrzucenie pozwu, jak również niewłaściwy tryb postępowania, brak należytego umocowania pełnomocnika, brak zdolności procesowej pozwanego, brak w składzie jego organów lub niedziałanie jego przedstawiciela ustawowego sąd bierze pod rozwagę z urzędu w każdym stanie sprawy. Nadto z urzędu bada się kwestię braku jurysdykcji krajowej, co wynika z art. 1099 k.p.c. Tego rodzaju kwestie o fundamentalnym znaczeniu dla ważności postępowania powinny być stale i na bieżąco weryfikowane przez sąd. W art. 379 k.p.c. zawarto zamknięty katalog przypadków rażących uchybień procesowych sądu, skutkujących nieważnością postępowania. Należą do nich m.in.: procedowanie przez sąd mimo braku drogi sądowej, naruszenie powagi rzeczy osądzonej lub prowadzenie postępowania w sytuacji, gdy strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw. Jak wynika z art. 378 § 2 k.p.c., sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w granicach apelacji; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania, co jest związane z rażącym charakterem uchybień przepisom procesowym¹⁹. W szczególności zatem, jeśli sąd popełni błąd o tak fundamentalnym charakterze, że jest on klasyfikowany jako przesłanka nieważności postępowania, to nawet niezgłoszenie zastrzeżenia do protokołu przez stronę reprezentowaną przez pełnomocnika nie wpłynie ujemnie na prawo i obowiązek sądu do usunięcia, na dalszym etapie procesu cywilnego, stwierdzonych następstw naruszenia norm proceduralnych.

Drugi przypadek dopuszczalności powoływania się na uchybienia proceduralne sądu mimo niezgłoszenia zastrzeżenia do protokołu zachodzi, gdy strona zdoła uprawdopodobnić, że nie zgłosiła zastrzeżenia bez swojej winy. Warto dostrzec, że w art. 162 § 3 k.p.c. ustawodawca posłużył się pojęciem uprawdopodobnienia, nie zaś udowodnienia. Uprawdopodobnienie ma inny zakres semantyczny niż udowodnienie. Z art. 243 k.p.c. wynika, że zachowanie szczegółowych przepisów o postępowaniu dowodowym nie jest konieczne, ilekroć ustawa przewiduje uprawdopodobnienie zamiast dowodu. Strona nie musi zatem wykazać, a jedynie uprawdopodobnić, iż nie jest winna tego, że nie zgłosiła zastrzeżenia z art. 162 k.p.c. Oznacza to zatem, że strona zmierzająca do uprawdopodobnienia, że nie ponosi winy w niezgłoszeniu zastrzeżenia do protokołu, może posiłkować się zarówno dowodami sensu stricto, jak i środkami o charakterze quasi-dowodowym, celem przekonania sądu do swoich racji²⁰. Na stronie spoczywa zatem ciężar przedstawienia uwiarygod-

¹⁹ T. Zembrzuski, *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 209.

²⁰ Przykładowo w wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 25 marca 2014 r. w sprawie I ACa 755/13 (LEX nr 1466945) przyjęto, że strona, dążąc do uprawdopodobnienia okre-

nionych twierdzeń wskazujących, że stan zaniechania zgłoszenia zastrzeżenia był od niej (lub jej pełnomocnika) niezależny. Nie sposób jednak uznać, że strona w każdej sprawie będzie w stanie z łatwością uprawdopodobnić brak winy w zaniechaniu zgłoszenia zastrzeżenia w trybie art. 162 k.p.c. W szczególności strona nie może skutecznie powoływać się na zaniechanie swojego pełnomocnika procesowego, zwłaszcza profesjonalnego, jako przesłankę braku własnej winy w niezgłoszeniu zastrzeżenia do protokołu. Na gruncie procesu cywilnego przyjmuje się bowiem, że błędy pełnomocnika strony obciążają samą stronę, co prowadzi do wniosku, że uprawdopodobnienie musiałoby dotyczyć innych okoliczności niż zaniechania jej pełnomocnika²¹. Mógłby być to w szczególności stan siły wyższej²² czy też obiektywna niemożność zgłoszenia zastrzeżenia w terminie (np. z powodu choroby, pozbawienia wolności uniemożliwiającego nawiązanie kontaktu z sądem itp.).

Gdy strona nie zdoła przekonać sądu, że nie ponosi winy w zaniechaniu zgłoszenia zastrzeżenia, a potencjalne uchybienie sądu dotyczy przepisów postępowania, których naruszenie nie jest brane przez sąd z urzędu, to strona ta bezpowrotnie traci możliwość powołania się na uchybienia sądu w postępowaniu odwoławczym. Innymi słowy: strona nie może wówczas skutecznie podnieść w apelacji (skardze kasacyjnej), że w toku postępowania naruszono określone regulacje procesowe, skoro nie zgłoszono w sposób prawidłowy zastrzeżenia do protokołu. Może to oznaczać, że mimo ewidentnych uchybień proceduralnych sądu strona pozbawiona będzie możliwości powołania się na nie, a to może udaremnić skuteczność wnoszonych przez nią środków odwoławczych. Od tego zaś niedaleka droga do niekorzystnego orzeczenia w instancji odwoławczej – wyłącznie z uwagi na formalizm postępowania cywilnego²³.

Wątpliwości interpretacyjne

Na gruncie art. 162 § 1 i 2 k.p.c. sytuacja jest jednoznaczna w tych przypadkach, gdy strona od momentu zaistnienia uchybienia sądu do upływu terminu do zgłoszenia zastrzeżenia była lub nie – zastępowana przez zawodowego pełnomocnika, a zakres jego pełnomocnictwa jest nieograniczony.

ślonych okoliczności, może w szczególności opierać się na pisemnych oświadczeniach osób trzecich, surogatach dokumentów czy tzw. opiniach prywatnych, które to środkami nieznanymi przez kodeks postępowania cywilnego za dowody.

²¹ Por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2019 r., I CZ 74/19, LEX nr 2788496.

²² H. Pietrzkowski, *op. cit.*, s. 147.

²³ Zob. też: A. Tomaszek, [w:] *Orzecznictwo SN w zakresie postępowania cywilnego – okiem praktyków*, red. A. Tomaszek, O. Szejnert-Roszak, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 106.

Powyższe nie oznacza, że obecne brzmienie wskazanego przepisu nie budzi wątpliwości.

Problematyczne są te sytuacje, w których ustanowienie pełnomocnika lub wypowiedzenie pełnomocnictwa procesowego następuje po dopuszczeniu się przez sąd uchybienia procesowego, a przed upływem terminu do zgłoszenia zastrzeżenia do protokołu. Przypadków takich ustawa nie reguluje; podkreślenia wymaga, że kwestia ta ma zasadnicze znaczenie dla dopuszczalności zgłaszania przez stronę zarzutów dotyczących naruszenia przez sąd przepisów postępowania. Może bowiem powstać problem, czy art. 162 §2 k.p.c. znajduje zastosowanie w sytuacji, gdy strona w czasie posiedzenia, na którym sąd dopuścił się uchybienia, nie była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika, natomiast później – a przed upływem terminu do złożenia zastrzeżenia – ustanowiła pełnomocnika procesowego. Analiza wskazanego przepisu nie daje podstaw do jednoznacznego przesądzenia, jaki moment jest właściwy dla dokonania oceny, czy strona z uwagi na brak reprezentacji przez pełnomocnika procesowego poniesie ujemne skutki procesowe niezgłoszenia w terminie zastrzeżenia do protokołu. Wydaje się, że brak uregulowania tej kwestii przemawia za uznaniem, że w takim wypadku strona nie będzie pozbawiona możliwości zgłaszania zarzutów co do naruszenia przepisów postępowania. Wątpliwości interpretacyjne należy bowiem co do zasady rozstrzygać na korzyść stron. Powyższe wynika również z konieczności dokonywania wykładni art. 162 § 2 k.p.c. w sposób ścisły, z uwagi na restrykcyjny charakter przepisu. Nie jest zatem dopuszczalne interpretowanie go w sposób rozszerzający, na niekorzyść stron. Na kwestię tę zresztą zwrócono uwagę w literaturze jeszcze na gruncie poprzedniego stanu prawnego²⁴.

Innym problemem, jaki może pojawić się w przypadku ustanowienia przez stronę pełnomocnika procesowego w toku postępowaniu już po zaistnieniu naruszenia przez sąd przepisów postępowania, jest kwestia możliwości ustalenia przez ów pełnomocnika, że takie zdarzenie miało miejsce. Z oczywistych względów pełnomocnik taki nie mógł podjąć reakcji na niewłaściwe postępowanie sądu w czasie jego dokonania, gdyż wówczas nie brał udziału w postępowaniu. Niewątpliwie pełnomocnik ustanowiony w toku postępowania powinien zapoznać się z aktami sprawy, a w razie dostrzeżenia, że sąd dopuścił się uchybień przepisom prawa procesowego – złożyć zastrzeżenie. Na gruncie art. 162 § 1 k.p.c. zgłoszenie zastrzeżenia może nastąpić najpóźniej na kolejnym posiedzeniu. Ustawa nie reguluje jednak przypadku, w którym pełnomocnik profesjonalny zostaje ustanowiony dopiero na zaawansowanym etapie postępowania i stwierdza, że naruszenie przepisów postępowania miało

²⁴ Zob. np. M. Strus-Wołos, *op. cit.*, s. 107.

miejsce nie na ostatnim posiedzeniu, lecz znacznie wcześniej. Czy w takim wypadku będzie możliwe skuteczne podniesienie przez niego stosownego zarzutu procesowego w dalszym toku postępowania? Na gruncie literalnej wykładni art. 162 § 2 k.p.c. odpowiedź jawi się jako negatywna. Czy zatem w takim przypadku pełnomocnik będzie mógł skutecznie zgłosić zastrzeżenie na najbliższym posiedzeniu? A może zaistnieje tu przypadek, o którym mowa w § 3 omawianego przepisu w postaci możliwości powołania się na brak zawinienia w niezgłoszeniu zastrzeżenia w odpowiednim czasie z uwagi na niedostateczne obeznanie strony z regulacjami prawnoprosesowymi? Na tle możliwości ustanowienia pełnomocnika procesowego w toku postępowania pojawia się również inny problem praktyczny, związany z realną możliwością ustalenia, że doszło do uchybienia przepisom postępowania. *De lege lata* dokumenty procesowe znajdujące się w aktach postępowania nie odzwierciedlają z pełną dokładnością wszystkich czynności sądu. W szczególności Kodeks postępowania cywilnego przewiduje posiedzenia niepodlegające wideorejestracji ani pełnemu protokołowaniu (jak w szczególności posiedzenie przygotowawcze – por. art. 205⁸ § 1 k.p.c., czy spotkanie informacyjne dotyczące polubownych metod rozwiązywania sporów – por. art. 183⁸ § 4 k.p.c.). Czy w przypadku naruszenia przez sąd przepisów postępowania w toku takiego posiedzenia powoływanie się na nie w dalszym toku postępowania będzie dopuszczalne w przypadku ustanowienia pełnomocnika procesowego dopiero po ich zaistnieniu, jeśli pełnomocnik nie zgłosił zastrzeżenia do protokołu na pierwszym posiedzeniu ze swoim udziałem, gdyż o uchybieniu nie wiedział, a wiedzę o nim powziął dopiero później? Tego rodzaju wątpliwości będą rozstrzygane przez sądy *in concreto*, co jednak rodzi realne ryzyko ukształtowania się rozbieżnych praktyk orzeczniczych.

Problematiczna jest również sytuacja, gdzie strona była reprezentowana przez pełnomocnika profesjonalnego na etapie postępowania, w którym sąd dopuścił się uchybienia przepisom postępowania, natomiast w momencie upływu terminu do zgłoszenia zastrzeżenia do protokołu strona ta nie korzysta już z zastępstwa procesowego. Wydaje się, że wykładnia przepisów prawa na korzyść stron przemawia za uznaniem, że również w takim przypadku strona powinna móc bez ograniczeń powoływać się na uchybienia proceduralne sądu mimo niezgłoszenia zastrzeżenia do protokołu. Nie wynika to jednak wprost z literalnej treści art. 162 k.p.c.

Wątpliwości może również budzić sytuacja, gdy strona udzieli pełnomocnikowi pełnomocnictwa tylko do podjęcia określonych czynności procesowych (art. 88 k.p.c.), np. do sporządzenia i złożenia pozwu lub reprezentacji jej na jednej z rozpraw sądowych. Strona może bowiem udzielić pełnomocnictwa, znacznie limitując jego zakres, jeśli jej wola jest, aby ustanowiony

pełnomocnik miał podjąć się tylko określonych czynności²⁵. Warto przy tym pamiętać, że „umocowanie do poszczególnych czynności procesowych ocenia się według treści pełnomocnictwa oraz przepisów prawa cywilnego”²⁶. Czy w takim wypadku art. 162 § 2 k.p.c. znajduje zastosowanie, jeśli podejmowana przez pełnomocnika czynność nie wiąże się z uchybieniem sądu? Podobnie jak w przypadku wcześniej zasygnalizowanych wątpliwości interpretacyjnych, na podstawie samego literalnego brzmienia wskazanego przepisu trudno udzielić jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie. Wykładnia celowościowa zdaje się prowadzić do konkluzji, że jeśli pełnomocnik był umocowany do podjęcia wyłącznie określonych czynności, zaś uchybienie procesowe sądu nie wiąże się z nimi bezpośrednio, to brak jest podstaw do uznania, że w takim wypadku znajduje zastosowanie art. 162 § 2 k.p.c. Możliwość sformułowania takiego wniosku nie oznacza jednak, że w praktyce sądowej ukształtuje się jednolita praktyka orzecznicza w zakresie takiego właśnie stosowania przedmiotowej regulacji w tego rodzaju przypadku.

Niezależnie od powyższych uwag treść art. 162 § 2 k.p.c. nasuwa wątpliwości co do dopuszczalności jego stosowania, jeśli strona udziela pełnomocnictwa osobie, która wprawdzie wykonuje zawód adwokata, radcy prawnego, lecz pełnomocnictwo procesowe udzielane jest na innej podstawie (np. jako członkowi najbliższej rodziny, współuczestnikowi sporu itp.). Na gruncie zasad etyki adwokackiej i radcowskiej profesjonalny pełnomocnik powinien ujawniać fakt wykonywania określonego zawodu prawniczego i dawać temu wyraz noszeniem stroju urzędowego. Gdyby jednak z rozmaitych względów tego nie uczynił, a sąd nie miałby z urzędu wiedzy, że określony pełnomocnik procesowy jest pełnomocnikiem profesjonalnym, to zapewne strona faktycznie reprezentowana przez pełnomocnika profesjonalnego nie byłaby dotknięta ujemnymi następstwami procesowymi niezgłoszenia zastrzeżenia do protokołu.

Niezgłoszenie zastrzeżenia do protokołu a równość wobec prawa

Kluczowe dla oceny rygoryzmu omawianej regulacji jest to, że strona nie może przeciwdziałać utracie prawa do powoływania się na uchybienia przepisom dokonane przez sąd, jeśli ani ona, ani jej pełnomocnik nie zgłoszą stosownych zastrzeżeń. Takie rozwiązanie obowiązuje, nawet jeśli strona cofnie lub wypowie pełnomocnictwo procesowe po upływie terminu do zgłoszenia zastrzeżenia. Założenie, że cofnięcie lub wypowiedzenie pełnomocnictwa nie

²⁵ S. Gołąb, *O pełnomocnikach w procesie cywilnym*, „Palestra” 1938, nr 10, s. 9.

²⁶ Z. Krzemiński, *Zakres pełnomocnictwa w sądowym postępowaniu cywilnym*, „Palestra” 1967, nr 8, s. 18.

wpływa na przywrócenie stronie prawa do zgłoszenia spóźnionego zastrzeżenia do protokołu, co do zasady jest słuszne. Udaremnia bowiem przypadki obchodzenia rygoryzmu z art. 162 § 2 k.p.c. poprzez formalne wypowiedzenie lub cofnięcie pełnomocnictwa tylko po to, by móc takie zastrzeżenie zgłosić. Niewątpliwie gdyby ustawodawca nie wprowadził tego uregulowania, to strony lub ich pełnomocnicy mogliby celowo, poprzez cofanie lub wypowiedzanie pełnomocnictwa, niweczyć cel instytucji zastrzeżenia do protokołu.

Nie można jednak apriorycznie przyjmować założenia, że każde cofnięcie lub wypowiedzenie pełnomocnictwa ma na celu obejście prawa procesowego. Niejednokrotnie w praktyce sądowej zdarzają się przypadki, gdy strona wypowiada pełnomocnictwo z uwagi na utratę zaufania do pełnomocnika, gdy w toku postępowania dochodzi do przekonania, że jest reprezentowana nienależycie. Przyczyny wypowiedzenia lub cofnięcia pełnomocnictwa mogą być też inne, związane chociażby z sytuacją majątkową strony. W tego rodzaju przypadkach, nawet gdy strona zerwie łączącą ją cywilnoprawną więź z pełnomocnikiem, nie będzie mogła skutecznie podnieść zarzutów, co do których wystąpiła już prekluzja. To znaczący mankament obecnego brzmienia art. 162 k.p.c.

Powstaje więc pytanie, czy tego rodzaju rozwiązanie nie narusza prawa strony do rzetelnego procesu. Jeśli strona występuje przed sądem samodzielnie i nie zgłasza zastrzeżeń w trybie art. 162 k.p.c., to w obecnym stanie prawnym może na dalszym etapie postępowania skutecznie podnosić wszelkie zarzuty co do sposobu procedowania sądu – bez ujemnych konsekwencji procesowych. Z możliwości tej nie mogą natomiast skorzystać te strony, które są zastępowane przez profesjonalnych pełnomocników bądź były przez nich reprezentowane w okresie, w którym sąd miał dopuścić się określonego uchybienia i kiedy zastrzeżenie do protokołu mogło zostać zgłoszone. Rozważyć należy zatem, czy rozwiązanie to jest słuszne.

Niewątpliwie strony powinny być odpowiedzialne za wynik procesu cywilnego – są wszak bezpośrednio zainteresowane uzyskaniem określonego rozstrzygnięcia w sprawie. Trafne jest stanowisko, że ustawodawca może i powinien wymagać, aby strony, w szczególności działające przez profesjonalnych pełnomocników, podejmowały działania zgodne z prawem procesowym, a zarazem czuwały nad czynnościami podejmowanymi przez sąd. Jednakże tego rodzaju obowiązki nie powinny być obwarowane tak poważnymi skutkami, jak utrata prawa do powołania określonych zarzutów, praktycznie za każdym razem, gdy nie zostanie zgłoszone zastrzeżenie do protokołu i to bez względu na to, że pełnomocnictwo procesowe zostanie następczo cofnięte lub wypowiedziane.

Jak wcześniej wskazano, przed wejściem w życie znowelizowanych przepisów rygor z art. 162 k.p.c. znajdował jednakowe zastosowanie względem wszystkich stron. Były więc one traktowane na równi, niezależnie czy działały w postępowaniu samodzielnie, czy też korzystały z profesjonalnego zastępstwa prawnego. Na takich samych zasadach obciążały je skutki ewentualnego zaniebdania zgłoszenia zastrzeżenia do protokołu, przy czym w przypadku stron działających samodzielnie istotne znaczenie miało uprzednie pouczenie ich o treści wskazanego przepisu²⁷. Obecnie tak nie jest. Wydaje się, że jest to rozwiązanie nietrafne, godzące w prawa stron, które zdecydowały się na udzielenie pełnomocnictw procesowych, jeśli następczo okaże się, że ich pełnomocnik nie działał w sprawie z należytą starannością, uwzględniającą jej zawodowy charakter²⁸. Niewątpliwie strona ma prawo do korzystania z pomocy prawnej świadczonej przez profesjonalistów, co stanowi jeden z aspektów standardu ochrony praw jednostki²⁹. Niejednokrotnie zastępstwo procesowe jest wynikiem konieczności, gdy strona z rozmaitych przyczyn nie może brać osobistego udziału w postępowaniu sądowym³⁰. Fundamentem stosunku pełnomocnictwa jest zaś zaufanie³¹.

Nie budzi poważniejszych wątpliwości twierdzenie, że stronę obciążają niesumienne działania jej pełnomocnika. Strony, angażując pełnomocników z wyboru bądź korzystając z pomocy prawnej świadczonej z urzędu, zazwyczaj nie zastanawiają się, jakie rygory przewidziane zostały w postępowaniu cywilnym dla stron występujących w sprawie z profesjonalnym pełnomocnikiem. O ile jednak w przypadku szeregu instytucji nakładających na pełnomocników rygory proceduralne obwarowane sankcjami (np. automatyczny zwrot pisma nieopłaconego lub dotkniętego brakami formalnymi) ustawodawca wprowadza możliwość sanowania błędu pełnomocnika przez stronę, o tyle w przypadku niezgłoszenia zastrzeżenia do protokołu w terminie, możliwość powoływania się na uchybienie proceduralne sądu właściwie przepada co do zasady bezpowrotnie. Czy jednak właściwe jest praktycznie całkowite pozbawienie strony możliwości podnoszenia określonych zarzutów

²⁷ Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2017 r., II CSK 520/16, LEX nr 2334880.

²⁸ Na temat staranności pełnomocnika w reprezentacji klienta zob. L. Galeński, *Uwagi o staranności adwokata – pełnomocnika w sprawach cywilnych*, „Palestra” 1986, nr 5–6, s. 5.

²⁹ K. Markiewicz, *Podmiotowe i przedmiotowe granice pełnomocnictwa w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 1, s. 32–33.

³⁰ Zob. szerzej J. Misztal-Konecka, *O udziale w postępowaniu cywilnym osób, które doznają przeszkód faktycznych w osobistym dokonywaniu czynności procesowych*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 11–12, s. 123 i nast.

³¹ W. Kaliński, F. Zoll, *Pełnomocnictwo nie gasnące mimo śmierci mocodawcy*, „Rejent” 1994, nr 3, s. 80.

odwoławczych z powodu zaniedbania jej pełnomocnika w odniesieniu do zgłoszenia w odpowiednim terminie zastrzeżenia do protokołu?

Podsumowanie i *postulat de lege ferenda*

Art. 162 k.p.c. w obecnym brzmieniu nie jest regulacją optymalną. Dla stron korzystających z profesjonalnego zastępstwa procesowego przewiduje bowiem bardzo surową sankcję w postaci bezpowrotnej utraty możliwości powoływania się na uchybienie proceduralne sądu w razie zaniedbania zgłoszenia zastrzeżenia do protokołu, natomiast w odniesieniu do stron występujących w postępowaniu samodzielnie w wypadku niezgłoszenia zastrzeżenia do protokołu nie przewiduje żadnych ujemnych skutków procesowych. Wydaje się, że tak poważne różnicowanie sytuacji procesowej stron jedynie z uwagi na fakt korzystania lub nie z reprezentacji procesowej przez zawodowego pełnomocnika jest nieuzasadnione. W świetle kierunku dokonanej już zmiany brzmienia art. 162 k.p.c. należy uznać, że proponowanie nowelizacji tego przepisu w kierunku ograniczenia możliwości powoływania się na uchybienia proceduralne sądu stronom występującym w sprawie samodzielnie byłoby sprzeczne z wolą ustawodawcy. Postulować należy zatem wprowadzenie do omawianego przepisu takiego mechanizmu, który pozwalałby w wyjątkowych sytuacjach powoływać się na uchybienie sądu przepisom postępowania, nawet jeżeli strona była zastępowana przez profesjonalnego pełnomocnika, który zaniedbał zgłoszenia zastrzeżenia do protokołu. Taki skutek można osiągnąć na przykład dokonując zmiany treści art. 162 § 3 k.p.c., tak aby brzmiał on: „Przepisu § 2 nie stosuje się, gdy chodzi o przepisy postępowania, których naruszenie sąd powinien wziąć pod rozwagę z urzędu lub gdy strona uprawdopodobni, że nie zgłosiła zastrzeżeń bez swojej winy, lub gdy zachodzi inny szczególnie uzasadniony wypadek”. Tego rodzaju zabieg legislacyjny mógłby umożliwić stronie skuteczne powołanie się na zaistniałe uchybienia sądu, gdyby było to uzasadnione nadzwyczajnymi okolicznościami. W takim wypadku sąd odwoławczy badałby *ad casum*, czy w realiach danego przypadku można uznać, że mimo zaniedbania zgłoszenia zastrzeżenia do protokołu dopuszczalne jest rozpoznanie określonego zarzutu procesowego. Taki „wentyl bezpieczeństwa” jawi się w obecnym modelu procesu cywilnego jako niewątpliwie pożądany, gdyż jego brak oznacza niemal całkowite pozbawienie stron korzystających z profesjonalnego zastępstwa prawnego możliwości poddania kontroli instancyjnej nieprawidłowości postępowania sądu, nawet w przypadku ich ewidentności, natomiast w przypadku stron występujących w postępowaniu samodzielnie nie przewiduje tu żadnych ograniczeń. Rygoryzm

tego przepisu wobec stron, które udzieliły pełnomocnictwa procesowego, jawi się jako nadmierny i należy postulować jego zlagodzenie.

Bibliografia

- Galeński L., *Uwagi o staranności adwokata – pełnomocnika w sprawach cywilnych*, „Palestra” 1986, nr 5–6.
- Gołąb S., *O pełnomocnikach w procesie cywilnym*, „Palestra” 1938, nr 10.
- Janas S., *Ciężar dążenia do prawidłowego przebiegu postępowania (art. 162 k.p.c.) jako ciężar procesowy*, „Polski Proces Cywilny” 2015, nr 1.
- Kaliński W., Zoll F., *Pełnomocnictwo nie gasnące mimo śmierci mocodawcy*, „Rejent” 1994, nr 3.
- Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1–2, red. T. Zembrzusi, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Krzemiński Z., *Zakres pełnomocnictwa w sądowym postępowaniu cywilnym*, „Palestra” 1967, nr 8.
- Markiewicz K., *Podmiotowe i przedmiotowe granice pełnomocnictwa w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 1.
- Misztal-Konecka J., *O udziale w postępowaniu cywilnym osób, które doznają przeszkód faktycznych w osobistym dokonywaniu czynności procesowych*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 11–12.
- Orzecznictwo SN w zakresie postępowania cywilnego – okiem praktyków*, red. A. Tomaszek, O. Szejnert-Roszak, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Partyk A., *Should the same judge hear over again a case when it is referred back for reconsideration? Comments on new version of article 386 § 5 of Polish Civil Procedure Code*, „Journal of Legal and Administrative Studies” 2019, Vol. 2.
- Pietrkowski H., *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, LexisNexis, Warszawa 2010.
- Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów*, red. B. Karolczyk, Warszawa 2020. (SIP LEX, wersja elektroniczna).
- Proces cywilny. Sprawa o odszkodowanie i zadośćuczynienie. Od wniesienia pozwu do prawomocnego zakończenia postępowania*, red. A. Partyk, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Sekuła-Leleno M., *Zgłoszenie zastrzeżenia na podstawie art. 162 k.p.c. na uchybienia przepisom postępowania*, [w:] *Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, red. T. Ereciński et al., Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Strus-Wołos M., *Przepis art. 162 k.p.c. okiem praktyka*, „Przegląd Sądowy” 2016, 7–8.
- Tomaszek A., *Nowe powinności adwokackie po nowelizacji procedury cywilnej*, „Palestra” 2019, nr 11–12.
- Turek J., *Czynności dowodowe sądu w procesie cywilnym*, Zakamycze, Kraków 2003.
- Weitz K., *O znaczeniu zastrzeżeń stron zgłaszanych do protokołu rozprawy na podstawie art. 162 k.p.c.*, „Palestra” 2006, nr 1–2.

Zembrzuski T., *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.

Orzecznictwo

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2019 r., I CZ 74/19, LEX nr 2788496.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 25 marca 2014 r. w sprawie I ACa 755/13 (LEX nr 1466945).

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 30 marca 2017 r., V ACa 568/16, LEX nr 2770816.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 22 czerwca 2018 r., V ACa 511/17, LEX nr 2516020.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 26 lipca 2018 r., I ACa 312/17, LEX nr 2564268.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie I ACa 216/18, LEX nr 2716764.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 23 stycznia 2019 r., I ACa 1247/17, LEX nr 2668793.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 2 października 2019 r. w sprawie I AGa 364/18, LEX nr 2784565.

Wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 18 lutego 2020 r. w sprawie I ACa 618/19, LEX nr 2978291.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2017 r., II CSK 520/16, LEX nr 2334880.

Abstract

Institution of Recording Reservations in the Minutes After the Amendment of the Code of Civil Procedure

In accordance with the current wording of Article 162 of Code of Civil Procedure, the parties represented by professional proxies are, as a rule, obliged to raise objections that are recorded to the minutes in order to note the court's observed procedural deficiencies - on pain of losing the right to invoke these deficiencies at a later date. This rigour applies even if subsequently a party terminates or withdraws the power of attorney. The article analyses the institution of Article 162 of the Civil Procedure Code in both its new and previous form. It was pointed out that the current content of Article 162 of the Code of Civil Procedure may give way to a number of doubts concerning interpretation, since the objections raised by the parties acting independently in the civil case are treated differently than those represented by proxies. In the article it was stated that there is a need to consider introducing certain legislative changes - in order to mitigate the excessive rigour of the current provisions.

Key words: civil procedure, reservation regarding the minutes, court deficiencies of the procedural law, filling the appeal, fair trial

Streszczenie

Inytucja zgłaszania zastrzeżeń do protokołu po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego

Zgodnie z obecnym brzmieniem art. 162 k.p.c. strony reprezentowane przez profesjonalnych pełnomocników co do zasady mają obowiązek zgłaszania zastrzeżeń do protokołu celem odnotowania dostrzeżonych uchybień procesowych sądu – pod rygorem utraty prawa powoływania się na te uchybienia w czasie późniejszym. Owy rygor stosowany jest nawet jeśli następczo strona wypowie lub cofnie pełnomocnictwo. W artykule analizie poddano instytucję art. 162 k.p.c. zarówno w nowym, jak i w poprzednim kształcie. Zwrócono uwagę, iż aktualna treść art. 162 k.p.c. może budzić szereg wątpliwości interpretacyjnych, skoro odmiennie traktuje się zgłaszanie zastrzeżeń przez strony występujące w procesie samodzielnie w odróżnieniu od tych, które są reprezentowane przez zawodowych pełnomocników. W artykule zaakcentowano potrzebę wprowadzenia określonych zmian legislacyjnych – celem łagodzenia nadmiernego rygoryzmu tej regulacji.

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne, zastrzeżenie do protokołu, uchybienia sądu, wnoszenie apelacji, rzetelny proces